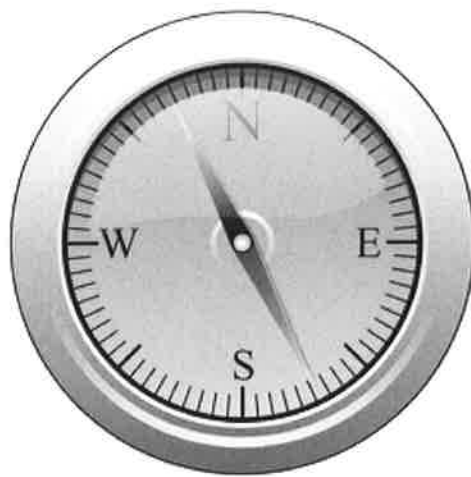

Aardrijkskunde betekenis geven docentrol bij begeleiding kiezen examenpakket

R.H. Tuller

Begeleiding:
A. de Heer
D. Knezic

Praktijkgericht Onderzoek
Lerarenopleiding Centrum voor Onderwijs en Leren Universiteit Utrecht
Maart 2014

Inhoud

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
2. Methode	7
2.1 Ontwerp van het onderzoek	7
2.2 Respondenten	8
2.3 Instrumenten	9
2.4 Analyse	10
3. Resultaten	11
3.1 Schoolaanbod keuzebegeleiding	12
3.1.1 Keuzebegeleidingprogramma's	12
3.1.2 Mentorbegeleiding	12
3.1.3 Profielkeuzeweek en andere voorlichting	13
3.2 Docenten inzet keuzebegeleiding	13
3.2.1 Boeiend lesgeven	14
3.2.2 Expliciet aardrijkskunde promoten	14
3.2.3 Individuele gesprekken	15
3.3 Timing van de keuzebegeleiding	15
3.3.1 Zijn de leerlingen toe aan voorlichting en kiezen?	15
3.3.2 Het laatste jaar van de onderbouw	16
3.4 Andere omstandigheden aardrijkskunde kiezen	16
3.4.1 Profielaanbod school	16
3.4.2 Verbindingen onderbouw – bovenbouw	17
3.4.3 Sectie optreden	17
3.4.4 Is er een probleem?	17
3.5 Adviezen	18
4. Conclusies en discussie	19
4.1 Conclusies	19
4.2 Discussie en adviezen	21
Literatuur.....	23
Bijlage interviewvragen	24

Samenvatting

Dit praktijkgerichte onderzoek gaat over hoe en wanneer docenten van een 4-tal scholen hun rol concreet pakken in de keuzebegeleiding van leerlingen in de onderbouw van de middelbare school. Het geeft zicht op het schoolaanbod in keuzebegeleiding en de timing en effectiviteit daarvan, van invloed op bewust(er) wel of niet kiezen van aardrijkskunde als examenvak door onderbouw leerlingen in VMBO-TL, HAVO en VWO.

De keuzebegeleiding die op school wordt aangeboden is volgens de gevraagde docenten concreet opgenomen in een aantal onderdelen zoals keuzebegeleidingprogramma's, mentorbegeleiding, de profielkeuzeweek en andere voorlichtingsactiviteiten.

De onderzochte scholen blijken daarmee een raamwerk voor een goede keuzebegeleiding te hebben, maar de invulling van de begeleiding binnen dat raamwerk in relatie met de (aardrijkskunde) docenten werkt niet optimaal. Het algemene schoolaanbod keuzebegeleiding heeft volgens de docenten nauwelijks betekenis voor aardrijkskunde kiezen.

Volgens de gevraagde docenten bij dit onderzoek is punt van aandacht voor school en sectie, de keuzebegeleiding door docenten, de afstemming onder- en bovenbouw en de doorlopende leerlijnen goed vorm te geven.

Heel prominent geven de gevraagde docenten allen aan, dat de promotie van aardrijkskunde onder de leerlingen met name in de lessen moet plaatsvinden door boeiende lessen te geven. Dit in antwoord op de onderzoeksvraag hoe concreet ze de keuzebegeleiding aardrijkskunde kiezen zelf inzetten. En als leerlingen er zelf om vragen gaan de docenten individuele gesprekken aan om advies over de vakkenkeuze te geven. De lessen en het individuele gesprek worden door de docenten zelf toegepast en het meest effectief in de voorbereiding van leerlingen op het goed overwogen kiezen van aardrijkskunde gevonden.

Een conclusie hier is dat de oriëntatie op wat aardrijkskunde is en wat met aardrijkskunde kan, in de lessen onderbouw al standaard goed meegenomen moet worden. En gelijk ook geven de meeste docenten in dit onderzoek aan dat er onzekerheid of twijfel is dat dit 'door de school heen' ook daadwerkelijk goed aangepakt wordt.

Het onderzoek toont aan dat de voorlichting van aardrijkskunde op de onderzochte scholen verbeterd kan worden waardoor leerlingen het vak gaan waarderen en het nut ervan inzien voor een vervolgopleiding. Hiervoor worden in deze rapportage diverse adviezen gegeven.

1. Inleiding

Een docent kan het zomaar overkomen dat hij of zij niet voldoende leerlingen aardrijkskunde voor de 4^e klas VWO in het nieuwe schooljaar heeft. Die ervaring op een vorige stageschool was de aanleiding tot het onderwerp van dit onderzoek. Kan een docent dit 'zomaar' overkomen, of had die docent dat voor kunnen zijn?

Dit onderzoek is gericht op de uit voorgaande motivatie-onderzoeken voortkomende adviezen en dan die adviezen die de docentrol bij keuzebegeleiding betreffen.

Sinds 2006 is aardrijkskunde een keuzevak in de bovenbouw van het middelbaar onderwijs. Daardoor is er aandacht gekomen voor de motivatie van leerlingen om aardrijkskunde wel of niet te kiezen. Zeker met de wetenschap dat aardrijkskunde steeds minder gekozen wordt in de bovenbouw, zoals Bontje en Oei (2009) beargumenteren, juist omdat het een keuzevak is geworden.

Voor wel of niet aardrijkskunde kiezen als examenvak heb je als leerling een motivatie, welke van diepgaand tot oppervlakkig kan variëren. Ik ga hier nu niet diep in op wat motivatie is en de betekenis daarvan voor aardrijkskunde kiezen in je profiel, daarvoor verwijs ik naar de voor dit onderzoek bestudeerde literatuur, zoals Ebbens en Ettekoven (2009) en Woolfolk et al (2008). Wel zijn verklaringen en overwegingen rond motivering relevant voor de analyse in onderhavig onderzoek. Een op keuzebegeleiding gerichte docent-rol zal vooral blijken een op motivering van leerlingen gerichte inzet te verlangen.

Heij e.a. (2010) concludeert het volgende. Een belangrijke intrinsieke factor voor motivatie is de verscheidenheid aan lesonderwerpen. Ook spreekt aardrijkskunde tot de verbeelding met moderne (ICT) leermiddelen. Leerlingen willen leren over de wereld om zich heen en vormen zich zo een geografisch wereldbeeld. Een belangrijke extrinsieke factor die leerlingen motiveert voor aardrijkskunde is dat het vak goed aansluit bij het te kiezen profiel.

De conclusies en adviezen uit eerder onderzoek zijn voor de nadere analyse in dit onderzoek gebruikt. Oei en Bontje (2009), van den Boogaardt en van der Wal (2010), Heij e.a. (2010) en Meindersma (2012) hebben allen aspecten van motivatie van leerlingen voor aardrijkskunde onderzocht. Daarbij zijn telkens leerlingen gevraagd naar wat ze vinden. Steeds ook wordt boeiend en goed lesgeven als een bepalende factor voor motivatie genoemd. Maar de onderzoeken gaan nauwelijks dieper op de docentrol in.

Heij e.a. (2010) geven in aanvulling op hun motivatie onderzoek bij leerlingen aan dat docenten niet moeten schromen om de motivatie tijdens hun lessen echt te vergroten. Daar dus iets van een advies over de docentrol ter motivering van leerlingen.

Een enkele keer, Meindersma, is zijdelings een reflectie van docenten op de docentrol gevraagd en gegeven.

Voor het opstellen van mijn onderzoeksvraag, hypothese en analyse zijn de resultaten van het onderzoek van Meindersma bijzonder bepalend geweest. Zijn onderzoek geeft veel aangrijpingspunten voor een door de docent in te vullen rol bij de keuzebegeleiding van leerlingen in de onderbouw.

Meindersma stelt dat de instroom van leerlingen voor een vak in de tweede fase niet eenvoudig is te redigeren. Volgens hem is het een proces van boeien en geboeid worden, waarbij de wisselwerking tussen vaksectie/docent en de klas/leerling bepalend is. Hij stelt ook dat geredeneerd vanuit de leerlingen die het vak kiezen het aardrijkskunde programma vanaf de brugklas invulling zou moeten geven aan de onderwerpen zelf (de inhoud), het nut van aardrijkskunde (zelf verkennen en ondervinden) en het betrekken van de actualiteit (nieuws waarde). En daar voegt hij aan toe dat om de leerlingen die het niet kiezen toch over de streep te trekken, gedacht kan worden aan het leuker maken van de lessen.

Samengevat vindt Meindersma dat het van belang is dat aardrijkskunde dichter bij de leerling komt te staan en begrijpelijker wordt gemaakt. En ook dat voorlichting van aardrijkskunde verbeterd kan worden waardoor leerlingen het vak gaan waarderen en het nut ervan inzien voor een vervolgopleiding.

Het bovenstaande heeft tot de volgende vraagstellingen in dit onderzoek geleid, ten aanzien van (naar mening van docenten) de mogelijkheden en effectiviteit van de docentrol van belang bij begeleiding van leerlingen in hun examenkeuze.

Hoofdvraag is hoe concreet docenten op 4 vergelijkbare scholen de keuzebegeleiding voor het vak aardrijkskunde (AK) in de onderbouw inzetten?

De deelvragen bij deze onderzoeksvraag zijn als volgt te formuleren. Eerst is van belang welk aanbod de school in de keuzebegeleiding van leerlingen doet volgens de docenten. Om vervolgens door te vragen op wat aardrijkskunde leraren hieraan zelf doen in het laatste jaar van de onderbouw of op andere momenten in de onderbouw. Zetten de docenten daarbij dan ook qua timing en te verwachten effectiviteit een benadering in zodat de leerlingen weloverwogen hun examenpakket kunnen bepalen?

Mijn hypothese is dat de docenten aardrijkskunde in de onderbouw VMBO-TL/HAVO/VWO weinig expliciet aanbod (buiten de les om en/of naast de gangbare inhoud/methode) brengen ter begeleiding van de leerlingen in het kiezen van examenvakken. Een expliciet aanbod aangestuurd op de

verschillende relevante keuzemomenten en met een input gericht op dat de leerlingen de keuze goed kunnen maken. Mijn verwachting is dat daardoor de geboden keuzebegeleiding een gering effect heeft op wat de leerlingen beweegt wel of niet aardrijkskunde te kiezen.

In het volgende hoofdstuk worden de methode en aanpak van het onderzoek beschreven.

2. Methode

De te onderzoeken variabelen richten zich op de mogelijkheden die docenten hebben om de keuzebegeleiding van leerlingen voor aardrijkskunde te ondersteunen.

Deze variabelen zijn het aanbod keuzebegeleiding door de school, de inzet op keuzebegeleiding door de docent, de timing van de inzet/ het aanbod gedurende de onderbouwperiode, en de door de docenten veronderstelde effectiviteit van de inzet/het aanbod gerelateerd aan de timing van de keuzebegeleiding.

2.1 Ontwerp van het onderzoek

Er is door mij om reden van zoeken naar expert ervaringen, passend bij mijn onderzoeksvraag, gekozen voor een kwalitatief en exploratief onderzoek onder relevante docenten. De dataverzameling heeft plaatsgevonden met literatuurstudie (voor opstellen van het onderzoeksplan en 'template' benadering/literatuursamenvatting) en mondelinge interviews met een vragenlijst (bijlage) bij een 10-tal geselecteerde docenten verdeeld over 4 nabijgelegen scholen.

Het doel van een kwalitatieve analyse is vooral het ontdekken, het leren dus. Leren van het materiaal dat verzameld is. Open staan voor nieuwe ervaringen en indrukken.

Eerste taak was het ordenen van alle onderzoeksgegevens. Het materiaal door mij verzameld leent zich gezien de open vragen van het interview en het doorvragen daarop, prima voor toepassen van de 'Grounded theory', de gefundeerde theoriebenadering van Glaser en Strauss zoals Baarda (2009, en 2013) deze beschrijft. De informatie is in tabellen gezet en voor nadere analyse (axiaal coderen, selectief coderen en triangulatie) op tekstfragmenten (240 stuks) uit de interviews met een inductieve strategie vergeleken. De inductieve strategie betekent hier dat op basis van specifieke waarnemingen is geprobeerd te komen tot algemenere uitspraken

Om de methodiek van triangulatie (= de gegevens analyseren vanuit diverse invalshoeken) te kunnen toepassen en om een redelijk 'toetsbare' groep van (meer dan 3) respondenten te hebben, heb ik besloten uit vier verschillende 'groepen' docenten voor het onderzoek te benaderen.

De tabelfunctie in het computerprogramma Word is volgens de gefundeerde theoriebenadering te gebruiken indien sprake is van minder dan 30 uitgeschreven interviews. Dit onderzoek betreft 10 uitgeschreven interviews.

Het bleek niet nodig de verzamelde uitspraken in het analyse programma 'Kwalitan' of het computerprogramma Excel te verwerken.

Reflectie op de onderzoeksaanpak heb ik ontvangen van mijn studiebegeleiders, medestudenten (peer feedback), deelnemers aan de KNAG Kring Oost (presentatie plan van onderzoek en onderzoeksresultaten) en mijn voormalige stagebegeleider (test interview).

2.2 Respondenten

Voor mijn laatste stageschool als mede-opdrachtgever voor onderhavig onderzoek, heb ik met name de docenten laatste jaar onderbouw HAVO/VWO ondervraagd op grond van de focus van dit onderzoek en de literatuurbronnen.

De vier in dit onderzoek te vergelijken groepen docenten zijn van de onderzoekschool de onderbouw docenten aardrijkskunde HAVO/VWO, de docenten aardrijkskunde onderbouw VMBO-TL, bovenbouw docenten aardrijkskunde en docenten 'keuzebegeleiding' die de leerlingen 'ontvangen', en bovenbouw docenten aardrijkskunde HAVO/VWO van andere scholen c.q. docenten aangemeld vanuit de KNAG kring Oost. Docenten uit 4 groepen om onderlinge vergelijking van deze groepen in het onderzoek mee te kunnen nemen. Soms behoren de gevraagde docenten tot meer dan 1 groep.

Er zijn 12 docenten voor deelname aan het interview aangeschreven, waarvan er 10 ook in de gelegenheid waren hun medewerking te verlenen.

Voorafgaande aan de interviews zijn een introductie aan de docenten (ook vooraf toegezonden) en een instructie voor de eigen aanpak opgesteld.

Tabel 1 **Specificatie respons (interview)**

Respons verdeling	Docenten onderbouw HAVO/VWO		Docenten onderbouw VMBO-TL		Docenten bovenbouw VMBO-TL		Docenten bovenbouw HAVO/VWO	
	M	V	M	V	M	V	M	V
Docenten*	7	1	2	1	2		6	1
*waarvan keuzebegeleiders (niet AK docent)	2						2	
*waarvan referentie school	2						2	1
*waarvan 55+	4		2		2		2	

Op 2 na alle geïnterviewde docenten geven zowel les in de onderbouw als in de bovenbouw. De docenten ouder dan 55 jaar bleken meest beschouwend in hun antwoorden en zijn hier om die reden ook, net als de referentiegroep 'keuzebegeleiders', uitgelicht. In de analyse is ook een vergelijking gemaakt tussen antwoorden van docenten van de onderzoekschool en de 3 referentie scholen.

2.3 Instrumenten

Bij dit onderzoek is na literatuuronderzoek gekozen voor het mondeling afnemen van een interview met een lijst open vragen bij aardrijkskunde docenten die de keuzebegeleiding van leerlingen op de eigen school kunnen beoordelen. Ter vergelijking zijn ook enkele docenten geïnterviewd die geen aardrijkskunde geven maar wel nadrukkelijk bij de keuzebegeleiding zijn betrokken.

In het interview (bijlage) zelf heb ik vanuit de onderzoeksvragen een geleidelijke opbouw gekozen. Om niet te veel 'didactisch wenselijke' antwoorden te krijgen zijn de vragen 'zakelijk' begonnen met het verzoek feiten, aanwijzingen (timing) en beoordeling (effectiviteit) van de keuzebegeleiding activiteiten op de eigen school te geven. Vervolgens is doorgevraagd op verklaring en effectiviteit en de eigen concrete inzet in dit verband. De latere vragen nodigden uit tot reflectie en suggesties voor verbetering.

Er is vooraf en tijdens het interview aangegeven wat er met de onderzoeksrapportage wordt gedaan en dat anonimiteit verzekerd is. Als interviewer heb ik de antwoorden zelf genoteerd. In een eerste interview met mijn opdrachtgever/stagebegeleider heb ik de vragenlijst getest, alsook het maken van geluidsopnamen. De vragenlijst heb ik niet hoeven te veranderen, wel het beter voorbereid zijn (zelfinstructie) op stevig doorvragen bij de latere vragen in de lijst. Het bleek niet nodig de opname-apparatuur te gebruiken; er was steeds voldoende tijd de antwoorden goed op te schrijven.

De interviews duurden drie kwartier tot een uur en hebben veel data opgeleverd, 240 uitspraken/tekstfragmenten van 10 docenten van 4 scholen. De data waren grotendeels bruikbaar voor het onderzoek. Vanwege het vele werk in de analyse zijn de respondenten pas na het opstellen van de concept-onderzoeksrapportage gevraagd op het verzamelde materiaal te reageren ('member checking'); dat is in dit artikel niet verwerkt.

Als voordelen van mondeling in plaats van schriftelijk afnemen van een interview heb ik in mijn keuze mee laten wegen dat ik op die manier kon proberen de docenten 'makkelijk' en 'echt' hun antwoorden te laten geven. Tevens gaf mij dat de mogelijkheid op complexe en afwijkende of opvallende zaken specifiek door te vragen.

2.4 Analyse

Het onderzoeksmateriaal is 'open' geanalyseerd. Dat wil zeggen dat de antwoorden van de docenten op de interviewvragen als feitelijke gegevens vanuit verschillende, mogelijk relevante invalshoeken zijn beschouwd op een wetenschappelijk te verantwoorden wijze. Het ging om leren van het materiaal en open staan voor nieuwe ervaringen en indrukken.

Het materiaal in dit onderzoek is benaderd met de 'template benadering'. Feitelijk had ik al een theorie, een mal (= template) in mijn onderzoeksbenadering in de vorm van verzamelde conclusies en adviezen uit de onderzochte literatuur, gebruikt voor opstellen van de onderzoeksvragen en de daarvan afgeleide hypothese. Nagegaan is of de mal past op de interviewdata en er ook andere waarnemingen op te maken zijn.

De openheid van dit onderzoek zit met name in de toegepaste 'gefundeerde theoriebenadering', ofwel 'grounded theory', van Glaser en Strauss zoals Baarda (2009, en 2013) deze beschrijft.

Tevens is plausibiliteit en transparantie (in plaats van controleerbaarheid) nagestreefd door duidelijk te maken hoe ik als onderzoeker tot mijn conclusies ben gekomen.

Een eerste ordening in 'informatie-eenheden' (stukken welke bij elkaar zouden kunnen horen), is met brainstorm, mindmapping en axiaal coderen aangebracht in categorieën toegepast op de data van interviewvraag 5 (bijlage).

De tweede ordening betrof het nummeren/coderen van alle tekstfragmenten uit de 10 interviews naar docent en naar volgorde per docent. Deze volgorde is relevant omdat de docenten in het interview eerst aan activiteiten keuzebegeleiding noemen wat ze paraat hebben en later in het interview en bij het doorvragen ook activiteiten noemen die bij nader inzien (mogelijk) relevant gevonden worden of blijken.

De derde ordening betreft het bekijken van de tekstfragmenten uit de interviews op hun relevantie voor het onderzoek (hoofd- en deelvragen) en deze vervolgens via een iteratief proces met passen en meten te schrappen en te clusteren. Daarbij is het selectief coderen toegepast door vanuit de samenvattende beschrijvingen uit het axiaal coderen te komen tot formuleringen op een hoger abstractieniveau. Zoiets als het naar meer centrale begrippen zoeken. Een lastige opgave en bedoeld om opnieuw stil te staan bij de onderzoeksvraag en het onderzoeksdoel.

Tot toepassen van de tweede en derde ordening kwam ik pas later in mijn onderzoek doordat ik zonder fundamentele structurering de massa aan data niet goed tot een te valideren analyse kon brengen. Uiteindelijk kon ik de ordening pas zinvol doorvoeren na opnieuw en diepgaander raadplegen van de nodige theorie (Baarda e.a., 2008, 2009, en 2013).

3. Resultaten

De resultaten op te maken uit de interviews bij dit onderzoek zijn geanalyseerd vanuit de onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen. Zo ook is deze paragraaf ingedeeld.

De keuzebegeleiding die op school wordt aangeboden is volgens de gevraagde docenten opgenomen in een aantal onderdelen die hieronder staan toegelicht.

Tabel 2 **Hoofdpijnen resultaten onderzoek**

Oriëntatie vak AK ondersteunen	School aanbod	Docent aanbod	Nodig	Mist	Totaal	Verwacht rendement
Promotiefilm	3				3	+ tot ++
Powerpoint	3	1			4	+ tot ++
Praktijk laten zien	3	2	3		8	++
Kwaliteit lessen	9	6	4	2	21	++
Individueel gesprek	2	7	1		10	++
Activiteiten profielkeuzeweek	9	2	2	1	14	0 tot ++
Profiel aanbod en AK	4		6	6	16	0 tot +
Mentorbegeleiding	10	2		4	16	0 tot +
Keuze programma's	8			1	9	0 tot +
Totaal	51	20	16	14	101	

Verklaring verwacht rendement (effectiviteit) van de inzet/het aanbod:

- ++ = geeft de leerlingen inzicht in de betekenis van aardrijkskunde voor opleiding en werk
- + = geeft de leerlingen inzicht in algemene aspecten van kiezen vakkenpakket en beroepskeuze
- 0 = voegt nauwelijks iets toe aan wat de leerlingen al weten

In antwoord op de onderzoeksvragen is uit het overzicht van tabel 2 het volgende op te maken.

Het concrete docentaanbod in de keuzebegeleiding vinden de docenten vooral aanwezig in kwalitatief goede lessen geven in de onderbouw en individuele gesprekken aangaan met leerlingen over hun vragen in kiezen van profiel en examenpakket. Op deze punten verwachten/constateren de docenten ook veel rendement voor het betekenis geven aan het vak aardrijkskunde.

Ook is op te maken dat de docenten vinden dat de eigen school een ruim aanbod biedt in keuzebegeleiding van leerlingen. Maar dat dit aanbod niet op alle fronten de leerlingen helpt in hun kiezen en dan ook nauwelijks in het inzicht geven van de betekenis van aardrijkskunde voor opleiding en werk. Er is volgens hen niet of nauwelijks betekenis voor aardrijkskunde

bij de profielkeuzeweek, de mentorbegeleiding en de keuzebegeleiding programma's.

Opvallend zijn de resultaten in de kolom over wat de docenten nodig achten aan (extra) aandacht keuzebegeleiding. Zij vinden geen aandacht nodig ('witte vlekken') voor promotiemateriaal als films en powerpoints en niet iets extra nodig op de onderdelen mentorbegeleiding en keuzeprogramma's. En meerdere docenten vinden aandacht voor aardrijkskunde wel nodig bij het profielaanbod van de school. Het onderzoek/interview mist volgens sommige docenten ingaan op kwaliteit van de lessen, profielkeuzeweek of keuzebegeleiding programma's. En mist volgens meerdere docenten ingaan op het profielaanbod van school en (de betekenis van) mentorbegeleiding.

In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk zijn de antwoorden van de docenten als resultaten van dit onderzoek meer specifiek beschreven.

3.1 Schoolaanbod keuzebegeleiding

3.1.1 Keuzebegeleidingprogramma's

Bijna alle ondervraagde docenten beginnen over programma's als Qompas, Tumult, 'sector kiezen', APS 'leerlingen op het goede spoor' en/of 'de mentormethode' als ze de vraag wordt gesteld welke keuzebegeleiding op school in de onderbouw wordt toegepast. Opvallend is dat de docenten matig of niet enthousiast zijn over de keuzebegeleidingprogramma's. Er wordt alleen enige algemene betekenis aan toegedicht voor de bewustwording van de leerlingen bij de vakkenkeuze, en dan met name in relatie tot het mentorgesprek. De programma's hebben geen betekenis voor aardrijkskunde kiezen.

Een docent gaf aan dat de programma's in de lagere onderbouw stigmatiserend kunnen werken, ten nadele van aardrijkskunde.

3.1.2 Mentorbegeleiding

Een voorname rol van de mentor en in mindere mate de decaan in stappen bij de keuzebegeleiding wordt door alle docenten aangehaald.

De mentorbegeleiding is op verschillende momenten in de onderbouw van betekenis; al bij de aftrap van het eerste schooljaar aan het begin, en vervolgens met name in het laatste jaar van de onderbouw en dan specifiek bij de profielkeuzeweek. Al vroeg in de onderbouw is het mentorgesprek belangrijk omdat de mentor de leerlingen bekijkt op het geheel van kwaliteiten die ze hebben en wat leerlingen leuk, goed en nuttig vinden. De individuele gesprekken die de mentor voert met leerlingen over de eigen capaciteiten worden het meest van betekenis gevonden om leerlingen bewust te laten kiezen.

Echter de mentorbegeleiding wordt ook aangeduid als niet of nauwelijks aardrijkskunde gericht en 'te smal' in de afstemming met docenten. Ook bij de rol van de decaan bij keuzebegeleiding uitten enkele docenten twijfel: de decaan gaat af op een 'te smal' advies zonder afstemming met docenten en het advies van de decaan aan de leerling is (te) vaak een zo algemeen mogelijk vakkenpakket te kiezen. En dat is niet wat veel leerlingen willen en kunnen.

Een goede docenttoelichting in de profielkeuzeweek en ter ondersteuning van de mentor- en decaanbegeleiding van leerlingen wordt vaak impliciet en soms expliciet nuttig gevonden.

3.1.3 Profielkeuzeweek en andere voorlichting

De profielkeuzeweek of vergelijkbare activiteiten als voorlichtingsmarkt, activiteitenweek, beroepenmarkt en een bezoek aan vervolgopleidingen, worden door alle bevroegde docenten een goede maatregel in de keuzebegeleiding genoemd. Echter vooral (te) algemeen met alleen betekenis voor aardrijkskunde indien ook specifiek contact (voorlichting/gesprek) met een aardrijkskunde docent plaatsvindt. Het aanbieden van de profielkeuzeweek in het laatste jaar onderbouw enkele weken voor het keuzemoment vinden de docenten op het goede moment, omdat leerlingen er dan mee bezig zijn en erna in de enkele weken bedenktijd nog gesprekken leerling-docent over kunnen worden gevoerd. Een enkeling vindt dit net iets te laat voor de rol van de mentor hierbij.

De profielkeuzeweek leent zich prima voor een gesprek leerling-mentor over het vakkenpakket, gericht op wat wil de leerling worden, en zijn of haar interesses en capaciteiten. Het advies dient volgens enkele van de gevraagde docenten dan te zijn dat vooral de capaciteiten van de leerling bepalend zouden moeten zijn voor de keuze in aardrijkskunde examen te gaan doen.

3.2 Docenten inzet keuzebegeleiding

Heel prominent geven de gevraagde docenten allen aan dat de promotie van aardrijkskunde onder de leerlingen met name (en niet 'dwingend') in de lessen moet plaatsvinden door boeiende lessen te geven. En als leerlingen er zelf om vragen gaan ze individuele gesprekken aan met leerlingen om advies over de vakkenkeuze te geven. Ook aan die gesprekken wordt veel betekenis voor bewust wel of niet kiezen van aardrijkskunde toegekend.

3.2.1 Boeiend lesgeven

Vanzelfsprekende aspecten van goede (aardrijkskunde) lessen geven, worden door de docenten als van primaire betekenis verklaard voor bewustzijn rond de keuze van het vakkenpakket.

Zo ligt volgens hen de essentie rond motivatie van leerlingen bij hoe de docent op de leerlingen overkomt en zijn of haar manier van lesgeven. En is het voor stimulering van de motivatie goed in de lessen de inhoud en de werkvorm te laten aansluiten op wat leerlingen leuk vinden. En je daarbij als docent steeds te realiseren dat niet alle leerlingen hetzelfde leuk vinden. Ook goed voor de motivatie is volgens een aantal docenten, tijdens de lessen de relevantie van het leren naar de actualiteit of het laatste nieuws te zetten.

Aardrijkskunde betrekken in projecten met andere vakken (transfer/integratie) mag van enkele docenten meer aandacht krijgen. En in de eigen lessen is (terloops) een link te leggen naar geografische studies en bijvoorbeeld ontwikkelingssamenwerking. Enkele docenten geven aan dat in de eigen lessen aandacht besteden aan het verbeteren van de werkhouding van leerlingen goed werkt bij inzicht verkrijgen in het vak aardrijkskunde.

Verder worden opmerkingen gemaakt als 'continue aandacht voor de veelzijdigheid van het vak bij de leerlingen brengen', 'een les met beroepsmogelijkheden (niet toerisme) is nodig en zou ik moeten invoegen' en 'de vakinhoud moet je weten (wat in de bovenbouw komt na de onderbouw)'.

3.2.2 Expliciet aardrijkskunde promoten

In de onder- en bovenbouw worden diverse mogelijkheden aangegrepen praktisch te laten zien, en beroepenvoorlichting en loopbaanoriëntatie te brengen. Dat varieert van praktijkaandacht ('wat kan met aardrijkskunde') in de lessen en gerichte mentorbegeleiding, tot leerlingen aan te raden vrijwillig een beroepenmarkt te bezoeken. Zoals hiervoor al aangegeven doen de onderzochte scholen veel aan concrete keuzebegeleiding (studie- en keuzebegeleiding in de mentorklas, profielkeuzeweek, films, powerpoint presentaties, praktijk laten zien). Een aanbod dat in het algemeen volgens de docenten de leerlingen helpt in het keuzeprocess, echter niet specifiek voor aardrijkskunde.

Oriëntatie in de les op wat je aan aardrijkskunde hebt wordt de gehele onderbouw door als effectief gezien. Vooral effectief door het aantrekkelijk maken van de lessen, gekoppeld aan beschouwingen over maatschappelijke kwesties en de leefwereld van de leerlingen. Ook als de actualiteit wat je aan aardrijkskunde hebt en de relatie met andere vakken expliciet worden getoond. Daarbij is extra aandacht te geven door promotiefilms bij de start in het eerste schooljaar (Wat is aardrijkskunde? Waarom aardrijkskunde? Greidanus Zwolle) en specifieke powerpoints bij de activiteitenweek in het derde jaar te presenteren.

Meerdere docenten geven aan dat algemene methodes als Qompas, een beroeporiëntatie bij de mentor, de profielkeuzeweek en het promotiemateriaal, niet bijzonder relevant voor de profielkeuze zijn en weinig betekenis voor het vak hebben, als de (aardrijkskunde) docent er zelf niets aan toevoegt richting de leerlingen. Bemoeienis van de (aardrijkskunde) docent bij 'leerlingbeoordelingen' rond keuzebegeleidingsprogramma's, mentorgesprekken en de profielkeuzeweek wordt door meerdere docenten van betekenis bevonden voor goed 'kijken naar jezelf' bij leerlingen.

3.2.3 Individuele gesprekken

Als individuele leerlingen er zelf om verzoeken of aanleiding toe geven (de betekenis van aardrijkskunde bagatelliseren) dan wil de docent met deze leerlingen in gesprek gaan over de keuze-afweging. En daar hecht hij of zij dan veel betekenis aan qua begeleiding vakkenkeuze van de leerling. Dat geven 7 van de 10 gevraagde docenten aan. En dit eventueel naast dat verwijzing naar een gesprek met de mentor wordt gedaan.

3.3 Timing van de keuzebegeleiding

Het moment van aanbieden van keuzebegeleiding heeft logischerwijze ook invloed op het te verwachten rendement van dat aanbieden. Daar is in de interviews vraag naar gedaan en het volgende uit de antwoorden op te maken.

3.3.1 Zijn de leerlingen toe aan voorlichting en kiezen?

Meerdere docenten geven aan dat de benadering al vroeg kan zijn bij de leerlingen in te zetten op een spoor van eigen kwaliteiten weten en dat gecombineerd met een spoor van voldoende informatie geven/krijgen. Een aantal (4) van de geïnterviewde docenten gaat zijdelings in op de ontvankelijkheid van leerlingen voor keuzebegeleiding, en dan nog slechts vragend. Enkele docenten geven aan dat leerlingen in een gangbare les niet waarnemen dat ze voorlichting krijgen.

De keuze van aardrijkskunde als examenvak vindt vaak plaats op basis van populariteit van de docent, goede cijfers scoren of wat vriendjes/vriendinnetjes kiezen geven meerdere docenten aan. En niet bewust op inhoud of welke mogelijkheden het later geeft. Een docent stelt dat het voor docenten oppassen is dat zwakke leerlingen hun keuze niet te veel laten hangen van wat anderen vinden. Anderzijds kan te vroeg aanbieden van een keuzebegeleidingprogramma weer leiden tot een effect bij de leerlingen van 'dit dus niet', stelt een andere docent. Een keuze-advies van de docent wordt overigens ook regelmatig genegeerd stellen enkele docenten.

Een ervaren docent gaf aan: het belang van de toekomst van de leerlingen staat altijd voorop! Sommigen zullen zich gelukkig prijzen met aardrijkskunde, en anderen niet. Eigenlijk zijn er bij leerlingen drie opties aardrijkskunde te kiezen stelt die docent, namelijk: positief aardrijkskunde kiezen als ze het vak leuk vinden, dat de leerling niet anders kan dan met aardrijkskunde voldoende punten halen, en dat met aardrijkskunde compensatiepunten zijn te halen.

3.3.2 Het laatste jaar van de onderbouw

Alle docenten vinden het specifieke eigen lesaanbod, zelf in gesprek gaan met leerlingen rond het keuzemoment en een goede eigen bijdrage naar de mentor en bij de profielkeuzeweek, in het laatste onderbouwjaar belangrijk voor het rendement van keuzebegeleiding. Ook geven ze hierover aan dat op deze zaken wat te doen is en geven ze allen aan dat er op onderdelen nog wat te verbeteren valt.

Een enkele docent vindt dat het onderzoek te veel gericht is op het laatste onderbouwjaar en dat meer de lessen zelf belangrijk zijn de gehele onderbouw door.

3.4 Andere omstandigheden aardrijkskunde kiezen

Rondom wat docenten zelf bij de leerlingen brengen in lessen en andere activiteiten, zijn er 'systeemgebonden' aspecten of aspecten in de schoolorganisatie van belang voor betekenis geven aan keuzebegeleiding.

3.4.1 Profielaanbod school

Het profielaanbod van scholen voor de examenklassen sluit aardrijkskunde kiezen soms uit, daar zijn verschillende voorbeelden van gegeven door de docenten van verschillende scholen. Dit komt zowel bij VMBO (HAVO doorstroming) als VWO (NT profiel) voor. En er is keuzeconcurrentie met andere vakken (VMBO/geschiedenis; HAVO/Informatica; VWO/Natuurkunde).

Ook in het laatste jaar onderbouw wordt er soms geen aardrijkskunde gegeven (gymnasium + WON-school), wat als een specifiek probleem voor aardrijkskunde wordt gezien.

Er is vaker door de docenten aangegeven dat bij een tegenvallende profielkeuze regelmatig leerlingen in de bovenbouw terugvallen op alsnog examen doen in aardrijkskunde. Andersom komt ook voor, maar veel minder.

Vooraf de oudere docenten geven aan dat de overheid de leerlingen te vroeg keuzes wil laten maken en dat aardrijkskunde beter een verplicht examenvak zou zijn ten behoeve van de algemene vorming van leerlingen.

Een enkele docent vindt de rol van de schoolleiding prominent van belang voor het aantal leerlingen aardrijkskunde in de bovenbouw, die docent stelt dat 'men aardrijkskunde een bestaan moet gunnen'.

3.4.2 Verbindingen onderbouw-bovenbouw

Tijdens het onderzoek kwam naar voren dat betekenis geven aan aardrijkskunde ook relaties heeft met doorlopende leerlijnen tussen onder- en bovenbouw.

Een docent geeft hierover aan dat in de onderbouw het lessenaanbod niet passend genoeg is en dat er meer op inzicht getoetst dient te worden in de onderbouw. Een andere docent van een andere school geeft aan dat de sectie er al wat aan gedaan heeft door nu 'open' vragen ook in de onderbouw bij toetsing toe te passen. Die sectie bleek eerder dat het toetsingsverschil multiple-choice onderbouw en daarna over op 'open' vragen in de bovenbouw niet aantrekkelijk was voor hanteren van doorgaande leerlijnen.

De bovenbouwkennis is bij docenten onderbouw soms te gering vinden enkele docenten. Meerdere docenten van verschillende scholen geven aan dat de onderbouw-bovenbouw uitwisseling in de sectie vaak te beperkt is en meer aandacht vraagt.

Een ervaren bovenbouwdocent geeft nog het volgende aan. Het selectieproces is de gehele VHO tijd een probleem: leerlingen die met hard werken excellent zijn in de onderbouw kunnen in de bovenbouw blijken er (met bij voorbeeld leesproblemen) niet thuis te horen. Dat pleit volgens die docent voor een strengere toetsing op Nederlands, Engels en wiskunde in de onderbouw.

3.4.3 Sectie optreden

Op meerdere scholen blijkt de afstemming in de sectie over profileren van het vak en keuzebegeleiding van de leerlingen volgens een aantal docenten (keuzebegeleiders en docenten bovenbouw) meer aandacht te mogen krijgen.

In de sectie dient het in de lessen bewust doen van 'didactiek marketing' niet onbesproken te blijven geeft een docent aan.

En meerdere keren wordt aangegeven dat in de profielkeuzeweek de secties en vakdocenten bovenbouw goed moeten inzetten op de aan te bieden workshop(s).

3.4.4 Is er een probleem?

Een docent stelt dat aardrijkskunde goede aantallen leerlingen kent in de bovenbouw, vooral bij HAVO en iets minder bij VWO. Hij geeft aan dat de school tevreden mag zijn en dat de school ook redelijk constante leerlingenaantallen aardrijkskunde in de bovenbouw heeft over meerdere jaren genomen.

Een docent van een andere school stelt dat bewustzijn van de betekenis van aardrijkskunde bij leerlingen niet relevant is voor de profielkeuze, in sommige profielen is helemaal geen aardrijkskunde opgenomen.

Een docent van weer een andere school stelt dat de situatie aardrijkskunde kiezen in de bovenbouw niet dramatisch is. Aardrijkskunde kan in alle richtingen (HAVO/VWO) gekozen worden behalve in 4 VWO/NT. Een docent geeft aan dat in 3TL gemiddeld een derde van de leerlingen voor aardrijkskunde kiest en dat betreft dan veel 'technische jongens' in het groenprofiel. Ook geeft een docent aan dat aardrijkskunde geen eis is bij de meeste vervolgoopleidingen in het MBO, HBO en WO.

3.5 Adviezen

Een ander punt van overweging in dit onderzoek is of het opstellen van nadere instructies ('toolkit') voor keuzebegeleiding door docenten zinvol is. Daarover is door de docenten betrokken bij dit onderzoek toch een lijst aan indicaties afgegeven, waarvan een deel opgenomen in onderstaande lijst.

Tabel 3

Suggesties instructie ('toolkit') keuzebegeleiding door docenten

1. Kompas: te weinig AK en te weinig reflectie. Moet ook de docent iets mee doen.
2. Bovenbouwkennis bij docenten onderbouw soms te gering.
3. Marketing: leerlingen motiveren te werken voor je les.
4. Didactiek marketing bewust doen; ook in sectie aandacht geven.
5. Er moet meer op inzicht getoetst worden in de onderbouw. En multiple-choice versus open vragen bij toetsing.
6. In 1 ^e week schooljaar alle klassen promotiefilm laten zien 'Wat is AK? Waarom AK?'
7. Als mentor beroepsmogelijkheden toelichten, 1 á 2x per jaar in 3HAVO/VWO. Met voorbeelden in eigen omgeving.
8. Tijd voor fietsexcursies inruimen. In het veld best betekenis van AK te laten zien.
9. Contact met beroepsbeoefenaars uitbouwen (niet dwingend). Op zowel vervolgstudies als wetenschap voorbereiden.
10. Verzorgen van een goede docenttoelichting in de profielkeuzeweek.
11. AK betrekken in projecten met andere vakken (transfer/integratie).
12. Les door 1 ^e graads docenten in 3 VWO.
13. In 3 ^e jaar HAVO/VWO zijn de leerlingen rond jan/feb meest ontvankelijk voor keuze maken, gaat van keuzebegeleiding de meeste invloed uit. De leerlingen vragen vervolgens in mei de vakdocenten naar mening of gemaakte keuze verstandig is.
14. Relatie AK laten zien met andere vakken als economie, geschiedenis, maatschappijleer, scheikunde en natuurkunde.
15. Voor AK zou het wel nuttig zijn de algemene vaardigheden van leerlingen richting decaanadvies beter in te brengen.
16. Bij docenten in de onderbouw in sectie-overleg wel benadrukken dat AK bovenbouw anders is.

4. Conclusies en discussie

4.1 Conclusies

In antwoord op de hoofdvraag in dit onderzoek, hoe concreet docenten zelf de keuzebegeleiding aardrijkskunde inzetten, het volgende. Heel prominent geven de gevraagde docenten allen aan dat de promotie van aardrijkskunde onder de leerlingen met name in de lessen moet plaatsvinden door boeiende lessen te geven. En als leerlingen er zelf om vragen gaan ze individuele gesprekken aan om advies over de vakkenkeuze te geven. De lessen en het individuele gesprek worden door de docenten zelf toegepast en het meest effectief in de voorbereiding van leerlingen op het goed overwogen kiezen van aardrijkskunde gevonden. Een conclusie hier is dat de oriëntatie op wat aardrijkskunde is en wat met aardrijkskunde kan, in de lessen onderbouw al standaard goed meegenomen moet worden. En gelijk ook geven de meeste docenten in dit onderzoek aan dat er onzekerheid of twijfel is dat dit 'door de school heen' ook daadwerkelijk goed aangepakt wordt. Promotiemateriaal als films en powerpoint presentaties hoeft volgens hen geen extra aandacht, wat kan betekenen dat het gebruikte en/of beschikbare materiaal volstaat of dat de eigen lessen er in voorzien.

Een conclusie is voorts dat extra 'niet dwingende' aandacht van de docenten voor keuzebegeleiding ook qua timing in het laatste onderbouwjaar, voorafgaande aan het keuzemoment, zowel in de lessen als rond andere keuzebegeleidingactiviteiten volgens de docenten belangrijk is. En dit ook aanzienlijk rendement onder de leerlingen sorteert, maar ook dat het niet op alle fronten voldoende aandacht van de (aardrijkskunde) docenten en sectie krijgt. Praktijkoriëntatie, uitleg geven over vervolgopleidingen en beroepen verbinden met aardrijkskunde wordt slechts door enkele docenten expliciet vormgegeven. Als excuus daarvoor wordt aangegeven dat er niet voldoende ruimte voor wordt gevonden in of naast het lesprogramma.

Voor dit onderzoek relevant is dat de docenten aangeven te reageren op verzoeken van leerlingen een gesprek te hebben over kiezen van aardrijkskunde in het examenpakket. Die gesprekken kwalificeren ze ook net als goed lesgeven, hoogwaardig in het rendement voor betekenis geven aan aardrijkskunde. Echter pro-actief zelf een gesprek over keuzebegeleiding met individuele leerlingen organiseren lijken de docenten niet te overwegen. Daarin hebben ze een passieve houding, althans in geval ze geen mentor voor die leerlingen zijn.

In vervolg op opmerkingen als 'regelmatig worden adviezen rond keuze door de leerlingen genegeerd' en 'het aardrijkskunde niveau in de bovenbouw wordt vaak onderschat', kan ik concluderen dat er daarmee

dus een aandachtspunt voor de docenten ligt in hun begeleiding van de leerlingen.

De keuzebegeleiding die op school wordt aangeboden is volgens de gevraagde docenten concreet opgenomen in een aantal onderdelen zoals keuzebegeleidingprogramma's, mentorbegeleiding, de profielkeuzeweek en andere voorlichtingsactiviteiten. In het algemeen wordt dit aanbod op school van voldoende betekenis gevonden voor het voorbereiden van de leerlingen op het kiezen van de examenvakken. Het aanbod heeft volgens de docenten echter geen betekenis voor aardrijkskunde kiezen. Samengevat blijken de onderzochte scholen een raamwerk voor een goede keuzebegeleiding te hebben, maar de invulling van de begeleiding binnen dat raamwerk in relatie met de (aardrijkskunde) docenten werkt niet optimaal.

Volgens de gevraagde docenten bij dit onderzoek is punt van aandacht voor school en sectie, de keuzebegeleiding door docenten, de afstemming onder- en bovenbouw en doorlopende leerlijnen goed vorm te geven. En dat een dergelijke aandacht van invloed is op betekenis geven aan aardrijkskunde en het bewuster kiezen van examenvakken door leerlingen bevordert. De docenten al actief in de keuzebegeleiding van leerlingen wijzen vooral daar op, maar ook de andere docenten doen dat.

In de onderbouw is het volgens sommige docenten moeilijk (veel) leerlingen zo te helpen dat ze weten wat te kiezen en wat ze er later mee kunnen. Leerlingen uit een 3^e jaar kiezen al bewuster dan leerlingen uit een 2^e jaar, omdat ze ouder zijn. Een conclusie op het aspect van wel of niet klaar zijn voor voorlichting en kiezen is dat op basis van de interviews hierin niet in het bijzonder aanwijzingen, maar wel twijfels en mogelijke andere overwegingen relevant voor de leerlingen zijn aangereikt. Dus dat het voor een goede keuzebegeleiding een aandachtspunt betreft, maar ook dat meer expliciet voorlichting geven over aardrijkskunde vanaf het begin in de onderbouw juist nuttig is zodat meer leerlingen het vak gaan waarderen en het nut ervan inzien voor een vervolgopleiding.

Voor de oudere docenten geven aan dat de overheid de leerlingen te vroeg keuzes wil laten maken en dat aardrijkskunde beter een verplicht examenvak zou zijn ten behoeve van de algemene vorming van leerlingen. Voor dit onderzoek is van belang dat uit het datamateriaal valt op te maken dat het profielaanbod van de school het kiezen van aardrijkskunde meer zal ontmoedigen dan stimuleren. Dat is veelvuldig door de docenten in het interview aangesneden.

Er is in het interview niet expliciet gevraagd naar de ervaringen met leerlingaantallen en de keuze voor aardrijkskunde als examenvak. En hoewel er bijna geen docent op in is gegaan is het voor dit onderzoek toch

ook goed even stil te staan bij de vraag of er op het punt van de leerlingaantallen een probleem is.

De constatering van enkele docenten ten aanzien van goede leerling aantallen aardrijkskunde in de bovenbouw van de eigen school en voldoende aardrijkskunde in de geboden profielen, lijken aan te geven dat de situatie van aardrijkskunde als keuzevak in de bovenbouw VMBO-TL, HAVO en VWO niet verontrustend is, althans niet op de scholen van dit onderzoek.

Echter doen deze feiten niets af aan het risico toch plotseling te weinig leerlingen aardrijkskunde in de examenklassen te ontvangen (de aanleiding tot dit onderzoek) en de doelstelling van dit onderzoek te bezien hoe leerlingen (met aardrijkskunde) te helpen zijn zodat ze weloverwogen kunnen kiezen als zich een keuzemoment profiel of examenvakken aandient.

Terugkomend op de hypothese bij dit onderzoek en op de 'theorie' van Meindersma (2012) kan op basis van dit praktijkgerichte onderzoek geconstateerd worden dat het brengen van een weinig expliciet aanbod keuzebegeleiding door docenten in de onderbouw en de stelling van Meindersma bevestigd worden. Dus dat de voorlichting van aardrijkskunde verbeterd kan worden waardoor leerlingen het vak gaan waarderen en het nut ervan inzien voor een vervolgopleiding.

4.2 Discussie en adviezen

Het verzamelde materiaal heeft informatie opgeleverd waarop achteraf gezien op doorgevraagd had kunnen worden. Zoals op het matig enthousiasme bij de docenten inzake de in gebruik zijnde keuzebegeleidingprogramma's op school. Daarover had naar de voor- en nadelen gevraagd kunnen worden en dat is niet gedaan. Een advies hierover kan tweeledig zijn. Bij kwalitatief onderzoek is het aan te bevelen de interviews in meer dan één ronde af te nemen. En op het nut van keuzebegeleidingprogramma's voor aardrijkskunde kiezen lijkt vervolgonderzoek wenselijk.

Een discussiepunt is gelegen in de constatering dat de geïnterviewde docenten twifelen of leerlingen in de onderbouw toe zijn aan voorlichting op beroepen en opleidingen en het kiezen van examenvakken. Wellicht van betekenis daarbij is dat het motivatie aspect bij de leerlingen onderwerp van de literatuurstudie was, maar in dit onderzoek niet nader bij de docenten is bevraagd. Op dit punt zou een vervolg op dit onderzoek dieper in kunnen gaan, met ook uitbreiding naar theoretische informatie uit de kinderpsychologie.

De perspectiefkant van de docenten is in dit onderzoek goed tot uitdrukking gekomen. De resultaten opgenomen in hoofdstuk 3 van dit rapport en tabel 3 vormen dan ook een breed pakket aan informatie

waarop keuzebegeleiders en/of een sectie aardrijkskunde op school zich kunnen beraden voor het verbeteren van motivatie en voorlichting over vakken als aardrijkskunde.

Verondersteld dat praktijk laten zien aan leerlingen belangrijk is voor een goede beeldvorming van leerlingen, is het van belang dat docenten/sectie/school bepalen welke voorlichting te geven over hoe het vak aardrijkskunde in latere opleiding of loopbaan te gebruiken is.

Een kwalitatief onderzoek als het onderhavige is lastig te structureren om tot een valide analyse te komen. Het verzamelde onderzoeksmateriaal betreft een veelheid aan tekstfragmenten (240) met in die fragmenten vaak verschillende onderwerpen en nuances. Feitelijk is bij dit onderzoek gewerkt van grof naar fijn en vervolgens weer van detail naar concepten of begrippen van hogere abstractieniveaus.

Getracht is transparant en plausibel de stappen in het onderzoek vorm te geven. Toch is het gaandeweg concretiseren van de nodige ordeningen in het materiaal, vanuit verschillende invalshoeken, degelijker met daarop gerichte peer feedback en member check vorm te geven. Dat is in deze vorm niet gedaan.

Ook was het beter geweest voorafgaande aan de dataverzameling al een bruikbare digitale verwerking van het materiaal te kiezen en voor te bereiden. Dit is niet gedaan, er is digitaal en handmatig verwerken van de data gecombineerd.

Auteursinformatie:

Rik Tuller is docent-in-opleiding voor het schoolvak aardrijkskunde aan het Centrum voor Onderwijs en Leren van de Universiteit Utrecht. In het kader van zijn opleiding tot eerstegraadsdocent verrichtte hij een onderzoek naar de docentrol bij keuzebegeleiding vakkenpakket leerlingen onderbouw vmbo, havo en vwo. De resultaten van dit Praktijkgerichte Onderzoek en de aanbevelingen die hij naar aanleiding hiervan doet, vormen de basis van bovenstaand artikel.

Literatuur

Baarda, D.B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Velden, T. van der, & De Goede, M.P.M. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek, handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3^e druk). Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Baarda, B., Goede, M.P.M. de, & Theunissen, J. (2008). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek, handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (2^e druk). Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Baarda, D.B. (2009). *Dit is onderzoek, handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Bogaardt, I.A.M. van den, & Van der Wal, E. (2010). *Motivatie voor het vak aardrijkskunde*. Utrecht: COLUU/Igitur.

Ebbens, S., & Ettekooven, S. (2009). *Effectief leren*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Heij, D., Oudaatje, D., Tokarski, D., & Van Veen, M. (2010). *Hoe vergroot je de motivatie van de leerling*. Utrecht: COLUU/Igitur.

Meindersma, E.W.D. (2012). *Aardrijkskunde als keuzevak, een praktijkgericht onderzoek naar de keuze van leerlingen voor het vak op een middelbare school in Gelderland*. Utrecht: COLUU/Igitur.

Oei, S., & Bontje, L. (2009). *Vol verwachting klopt ons geografisch hart ? Invloed ervaringen van aardrijkskunde in onderbouw op keuze van het vak als eindexamenvak*. Utrecht: COLUU/Igitur.

Woolfolk A. et al. (2008). *Psychologie in Education*. England: Pearson Education Limited.

Bijlage interviewvragen

1. Uw naam: M/V*
2. De school of scholen waaraan u lessen aardrijkskunde geeft (+ adres):
3. Het aantal uren dat u per week gemiddeld aardrijkskunde aan de onderbouw (VMBO-TL/HAVO/VWO*) geeft:
4. Het aantal uren dat u per week gemiddeld aardrijkskunde aan de bovenbouw (VMBO-TL/HAVO/VWO*) geeft:
5. Welk materiaal gebruikt uw school om leerlingen in de onderbouw voor te bereiden op hun keuze vakkenpakket?
 - A.
 - B.
 - C.
 - D.
 - E.
6. Denkt u dat dat materiaal in het algemeen toereikend is voor de leerlingen om een weloverwogen keuze te maken? Waarom wel of niet?
 -
 -
7. Denkt u dat dat materiaal in het bijzonder voor aardrijkskunde toereikend is voor de leerlingen om een weloverwogen keuze te maken wel of niet AK te nemen? Waarom wel of niet? (te specificeren naar het door u opgesomde materiaal)
 - A.
 - B.
 - C.
 - D.
 - E.
8. Welke initiatieven neemt u zelf om de leerlingen te helpen bij het vaststellen van hun vakkenpakket? (s.v.p. kort omschrijven wat u doet en waarom u dat doet)
 -
 -

9. Hiervoor refereert u aan acties en initiatieven die de leerlingen in de onderbouw van uw school ontvangen.

Plaats in de tijd

Die acties/initiatieven s.v.p. per geval onderstaand 'in de tijd' plaatsen met de toevoegingen 1-2, 2-3 begin of 2-3 eind (1-2 = eerste jaren onderbouw, 2-3 begin = laatste jaar onderbouw en eerste helft van het schooljaar, 2-3 eind = laatste jaar onderbouw en vlak voor keuze vakkenpakket).

Verwacht rendement

Tevens voor deze acties/initiatieven het naar uw mening te verwachten rendement aangeven (++= geeft de leerlingen inzicht in de betekenis van AK voor opleiding en werk, += geeft de leerlingen inzicht in algemene aspecten van keuze vakkenpakket en beroepskeuze, 0= voegt nauwelijks iets toe aan wat de leerlingen al weten).

Acties/initiatieven:	'plaats in de tijd' :	verwacht rendement:
-----------------------------	------------------------------	----------------------------

	(1-2, 2-3 begin of 2-3 eind)	(++, + of 0)
--	------------------------------	--------------

- A.
- B.
- C.
- D.
- E.

10. Welk aanbod hebben de leerlingen volgens u nodig om een weloverwogen keuze vakkenpakket te kunnen maken, vanuit het perspectief AK voldoende te promoten?

-
-

11. Op welk moment en hoe kan dit aanbod de leerlingen (VMBO-TL/HAVO/VWO*) het best gepresenteerd worden? S.v.p. uw antwoord motiveren.

-
-

12. Denkt u dat ik u nu in dit kader heb gevraagd wat nodig is om een goed beeld te krijgen of vergeet ik nog wat? En zo ja, wat ben ik vergeten en waarom hoort dat erbij?

-
-

Hartelijk dank voor uw medewerking!